

AZ ERDŐ

AZ 1862-BEN ALAPÍTOTT ERDÉSZETI LAPOK 93. ÉVFOLYAMA



VII. ÉVF. 11. SZ. 401—440 OLDAL 1958. NOVEMBER

Kaán Károly emlékezete

*Madas András, az OEE elnökének
avatóbeszéde Püspökladányon 1958. október 2-án.*

Megilletődve állunk meg Kaán Károly a nagy erdész emlékműve előtt, hogy az utókor nevében lerójuk kegyeletünket és hálánkat. A mai erdésztársadalom sokat hallott és hall Kaán Károlyról. Kollégiumok, internátusi szobák hirdetik nevét az ifjúságnak, gyakran hivatkozunk rá ma is mindennapi munkánk során, mégis úgy érzem, valójában csak kevesen gondolkoztak el azon, miben is rejtett a nagysága és mi az, amit tőle megtanulhatunk és amiben követnünk kell, ha emlékét méltóképpen akarjuk megőrizni.

Ha tanulmányozzuk könyveit, cikkeit, törvényjavaslatait, általában egész élete munkásságát, egyéniségét és keressük annak legjellemzőbb vonását, azt a mozgató erőt, amely halála pillanatáig örökös tevékenységre sarkalta, akkor ezt szenvedélyes hazaszeretetésben találjuk meg. De Kaán Károly mást értett a haza fogalmán, mint azok az uralkodó körök, amelyek látszólag megbecsülték, kitüntették, de akiktől élete végéig egyre növekvő szakadék választotta el. Ő a haza alatt a dolgozó népet értette és páratlan tehetségével, akaraterejével, nagy szak tudásával egész életén keresztül a közösség érdekeiért küzdött. Ez az alapvető oka annak, hogy Kaán Károly korát megelőző, kimagasló, haladó egyéniség volt és ez teszi érthetővé, hogy az ő korában eszméi nem valósulhattak meg, mert azok szöges ellentétben álltak az uralkodó osztályok érdekeivel. Ezért állítunk ma emléket neki, mikor nyugodtan elmondhatjuk, hogy az itt emelt szobor csak jelképe megbecsülésünknek, mert az igazi megbecsülést az fejezi ki, hogy alapvető célkitűzései, elgondolásai, álmai a felszabadulást követő évtized alatt majdnem teljes egészében megvalósultak és ma már sok ezer szakember harcol vállalva azért, hogy erdőgazdaságunkat a közösség érdekében olyan mértékben és ütemben fejlesszük, amire még Kaán Károly nem gondolhatott.

Ma, amikor a fiatal nemzedék előtt már csaknem ismeretlenek a felszabadulás előtti erdőgazdasági viszonyok és azok a szinte hihetetlen nehézségek, amelyekkel egy hazáját és szakmáját szerető szakembernek meg kellett küzdeni, idézzünk Kaán Károly munkásságából, hogy nagyságát jobban értékelhessük és a jelent jobban megbecsülhessük.

Kaán Károly 1889-től 1925-ig állott az államerdészet szolgálatában, 1908-tól minisztériumi beosztásban. 1916-tól, mint az államerdészet vezetője: szolgálati működésének java tehát a monarchia idejére esik. Ez a korszak a tőkés és nagybirtokos osztályok korlátlan uralmának az időszak, a kapitalizmus fejlődésének korszaka Magyarországon. Fellendül az ipar, nagyarányú vasútépítések folynak mindenütt, hozzáférhetővé válnak az addig feltáratlan erdők és meg-

indul az erdők példátlan mértékű tarolása, pusztítása. Ebben az időben az erdőgazdaság politikáját az 1879. XXXI. törvénycikk szabályozza, tükrözi. Ennek a törvénynek a hatását a magyar erdőgazdálkodásra legjobban Kaán írásából ismerhetjük meg. Ezek szerint az akkori Magyarország erdőterületének kerekén 36%-a, 4 600 000 kh nem tartozott a törvény hatálya alá, ezekben az erdőkben a tulajdonosok azt csináltak, amit akartak. A törvény hatálybalépése után eltelt 40 év alatt ezeknek az erdőknek pontosan $\frac{2}{3}$ -át, 3 100 000 kh-t letaroltak, talajuk jórésze is elpusztult, egy részük teljesen elkopárosodott. Az erdők 63%-a, az állam, egyházak, alapítványok, hitbizományok, közbirtokosság kezén levő erdők a törvény szerint üzemterv szerint kezelendők. A törvény azonban az üzemtervszerű kötelezettséget csak addig írta elő, „amíg azok közösen használtatnak“. Ez azt eredményezte, hogy megindult ezen erdők felosztása, magánkézbe juttatása „üzérkedések, névleges eladások, és a törvény kijátszását célzó egyéb visszaélések“ révén. Ezek eredményeképpen a törvény által védett és üzemtervre kötelezett erdők területe 40 év alatt 700 000 kh-dal csökkent.

Kaán Károly az említett folyamat láttán arra a helyes következtetésre jutott, hogy ennek oka nem a felszín, hanem a dolgok mélyén rejlik és az akkori — múlt század végi — társadalmi rendszerben keresendő. Ezt nagyon világosan az alábbiakban fejezi ki: „... erdőgazdasági politikánk... nem lehet a kívánt mértékben eredményes, ha az ország közgazdasági előrehaladásának a szakértők legjobb tudása szerint megjelölt irányját és terveit a politikusok ötletszerűsége, magán- vagy osztályérdekeket, szóval egyoldalú pártpolitikát szolgáló igyekezete megzavarja“. Ez a megállapítás egyre világosabbá válik nála és arra a végső következtetésre jut, hogy az erdők csak úgy menthetőek meg, ha a magánérdeket a közérdeknek alárendelik, mert az „erdők fenntartása közgazdasági érdek és ennek szolgálatában Kerekes Kis Péter és herceg Esterházy erdeje között különbséget tenni nem lehet és nem szabad“. Mély meggyőződéssel hangsúlyozza, hogy: „Le kell tehát már egyszer számolnunk azzal, hogy az »egyéni jogok«, »gazdasági szabadság« és egyéb ilyen, mindenesetre szép jelszavakat... érvényesítsünk, s ezzel egyes közgazdasági ágak boldogulását a köz végtelen kárára aláásnunk nem lehet és nem szabad!“

Kaán világosan látja, hogy a törvény minimális előírásai nem nyújtanak gyakorlatilag semmi védelmet az erdők okatlan pusztításával szemben. Az üzemtervre kötelezett erdőkben a vágásokat 5—10 évre előre eladják, jön a kisvasút, a gyarmatias kihasználás, az erdőt letarolják, a síneket felszedik és nagy területek sok évre újra használhatatlannokká válnak. Az üzletek olyan méreteket öltenek, hogy fokozatosan a bankok is bekapcsolódnak, ami szerinte már eleve kizár minden okszerűséget. Kaán egyetlen kiutat lát, az erdők állami kezelésbe vételét, amikor „az erdővagyon az állam őrzi, az erdei termelést az állam intézi és látja el, s az erdei termékeket az állam értékesíti“... Kaán nem jutott el addig a végső helyes következtetésig, hogy a kérdés gyökeres megoldását csak a társadalmi rendszer megváltoztatása hozhatja meg, csak a kapitalista rendszer megdöntése eredményezheti és az erdők pusztulása csak akkor akadályozható meg, ha az erdők a közösség, a nép tulajdonába kerülnek. Tőrekvése mégis felbecsülhetetlen volt, mert a munkáit megismerő fiatal erdőmérnök-generáció zöme a harmincas években már egyértelműen vallotta azt a nézetet, hogy az erdőket állami tulajdonba, illetve kezelésbe kell venni. Ez nagy mértékben megkönnyítette számukra, hogy a felszabadulás után megértésük a forradalom lényegét és az erdők államosítása során a népi demokratikus rendszer mellé álljanak. Kaán Károly felszabadulás előtti méltatói ezt a leglé-

nyegesebb vonást mindig gondosan mellőzték, de nekünk kötelességünk, hogy Kaán méltatásánál elsősorban erre mutassunk rá.

Kaán Károly igazi reálpolitikus volt és ezt kell jellemzésénél másodsorban megemlítenünk. Bár szeme előtt mindig az ideális cél lebegett, mindig józanul fel tudta mérni az adott helyzetet és azokat a — számára szűkre szabott — reális lehetőségeket, amelyeket élete céljának, a magyar erdőgazdaság fellendítésének az érdekében el lehetett és el kellett végezni. Gyakorlati munkásságának első — nagyobbik — részében minden figyelmét elsősorban a hegyvidéken fekvő kincstári erdők fellendítésére fordította. Ezekben az erdőkben Kaán fellépése előtt gyakorlatilag ugyanaz a rendszer uralkodott, mint a magánerdőkben. A lábbon álló fatömeget 10—15 évre egyszerre és előre eladták a fakereskedőknek, akik azt hatalmas tarvágásokkal értékesítették. Ez odavezetett azután, hogy: „...*az ország hasznosításban javarészt a nagyvállalatok monopóliuma lett*“. Kaán aztán a rá annyira jellemző szerénységgel megjegyzi: „*A kincstár közel 3 000 000 katasztrális hold erdőbirtokán 10 év következetes munkájával a házilagos gazdálkodást vezette be*“. Elgondolhatjuk, hogy milyen emberfeletti erőre, kitartásra és szilárd, megingathatatlan álláspontra volt szükség, hogy a tőkés vállalkozókat legalább az állami erdőkből kiszorítsák és azokban a házilagos kezelés révén okszerűbb gazdálkodást vezessenek be!

Ezzel kapcsolatban némi ízelítőt kapott a mi generációnk is, amelyik tapasztalhatta, hogy közvetlenül a felszabadulás után az államhatalom támogatása mellett is négy évre volt szükség, amíg az állami erdőkből a tőkés magánkereskedelmet véglegesen ki lehetett szorítani és az összes állami erdőkből meg lehetett valósítani a házi kezelést. El lehet gondolni, mit jelentett ez akkor, amikor az egész államhatalom a tőkés és nagybirtokosok kezén volt.

Ugyanígy az első világháború után reálisan felmérte a lehetőségeket és látta, hogy a kincstári erdőkkel, tekintettel azok jelentéktelen területére (5%), a magyar erdőgazdálkodást előrevinni, a fakérdés problémáit komoly mértékben megoldani nem lehet. A magánerdőkkel kapcsolatosan már látta, hogy az ő ereje kevés ahhoz, hogy azokban alapvető változást lehessen elérni, bár ezért élete végéig küzdött. Felismerte, hogy akkor a reálisan megvalósítható főfeladat az Alföld fásítása volt. Kiadta a jelszót: „*Erdőt az Alföldre!*“.

Személyes érdeme az alföldi erdőtelepítésről szóló 1923. évi XIX. tc. és hogy az Alföld fásítására 15 éves munkaterv készül. Megszervezi a szegedi erdőigazgatóságot a hozzátartozó erdőhivatalokkal, és a kecskeméti és püspökladányi erdészeti kísérleti telepeket. Hatalmas irodalmi munkásságot fejt ki az alföldfásítás érdekében. Vezetése és irányítása alatt 1923-ban 192 000 kh silány, homokos, szikes és egyéb, mezőgazdasági művelésre alkalmatlan területet írtak össze erdősítésre a 15 éves munkaterv keretében. Ebből 1937. év végéig 41 000 katasztrális hold erdőt, facsoportot és kb. 26 000 km hosszú fasort telepítettek, tehát a tervezett idő alatt kereken a terület egyötödével készültek csak el. Kaán 1925-ben nyugalomba vonult, munkáját nem volt, aki folytassa, de abban a társadalmi rendszerben ilyen nagyszabású, a közösség érdekeit jelentő munkát nem is lehetett végrehajtani. A gazdasági válság alatt megszüntetik a szegedi erdőigazgatóságot, szélnek bocsátják a betanult fiatal erdőmérnökök seregét, az állami tisztviselők létszámát 10%-kal apasztják, de az államerdészethél az előírt 10% helyett — más ágazatok javára — 21,5% apasztás történik.

Az a tény, hogy Kaán Károly nagyszabású terve csak részben valósult meg az akkori időkben, munkásságának értékéből semmit sem von le és ma, amikor az Alföld fásítása a Kaán-terv méreteit messze meghaladó mértékben és ütem-

ben folyik, meg kell hajolnunk annak az embernek az emléke előtt, aki a gondolatot felvetette, tervét kidolgozta és életének legértékesebb részét ennek megvalósítására szentelte.

A harmadik vonás, amelyről meg kell emlékeznünk, Kaán Károly hatalmas szakmai tudása. Itt nincs arra lehetőség, hogy teljes mélységében foglalkozzunk Kaán szakmai munkásságával, csak legfontosabb elgondolásaira mutathatunk rá. Egész életén át szenvedélyesen küzd a sarjerdő-veszedelem ellen, amely Magyarországon „...megszámlálhatatlan, arányaiban és értékeiben meg sem állapítható gazdasági károknak és bajoknak lett eredő forrása“. A domb- és hegyvidéken végzett tarvágások következményeképpen a vágás során megbomlik az erdő évszázados humusza, feltépi, lehúzza a fa vontatása, eregetése, kiégeti a nap heve, lemossa a zápor és legtöbbször már az erdő megtelepedéséig megsemmisülnek az okszerű erdőgazdálkodás feltételei. Adatai szerint az első világháború előtti Magyarországon 1 300 000 kh erdő pusztult el így. Munkásságának köszönhető, hogy a sarjerdő-gazdálkodás folyamatos felszámolása, azok szálerdőre történő átalakítása a kincstári erdőkben kötelező erővel érvényesült, az üzemtervek állami jóváhagyása révén pedig a kötött forgalmú erdők egy részében kisebb-nagyobb mértékben szintén megindult.

Kaán világosan felismeri az akáccal kapcsolatos problémákat! Látja, hogy az akác mértéktelen telepítése káros következményekkel jár, az akác nem mindenütt váltja be a hozzáfűzött reményeket és leszögezi, hogy „...silányabb talajra olyan fanemeket kell megválasztanunk, amelyek révén a talajt javítani, nemesebb, értékesebb fajok tenyésztésére fokozatosan előkészíteni képesek vagyunk“. Ugyanakkor leszögezi, hogy ez nem jelenti az akác elleni irtó háborút, mert vízmosások, futóhomok megkötésénél, mezőgazdasági földek szegélyezésénél, szélvédő pásztának, tanyák fásítására pótolhatatlan. Mint említi, soha a magyar állam annyi akácmagot nem gyűjtött és az Alföld részére annyi akáccsemetét nem nevelt, mint akkor (1923). Tehát csak az akác megfelelő helyen történő telepítéséért száll sikra, tehát már akkor a jelenben is helyesnek ítélt álláspontot vallja az akác kérdésében.

Rendkívül gondosan tanulmányozza az élőfakészlet alakulását és azt katasztrófálisnak tartja, mert $\frac{1}{3}$ -dal kevesebb a szabályosnál. Rámutat a jövő és a közönség érdekében folytatandó erdőgazdálkodás nagy, alapvető problémáira és ezzel igyekszik elsősorban a szakközönség, de a szélesebb rétegek lelkiismeretét felébreszteni.

Végül nagy figyelmet szentel a szálalóvágásos gazdálkodás bevezetésére, az időben alkalmazott gyérítésre, a természetes felújításokra, az állományok összetételének, minőségének javítására és ezek bevezetésével megveti a kincstári erdőkben az okszerű erdőgazdálkodás alapját, amelyek alapján azok az akkori időkben mintaszerű gazdaságokká válnak.

Egyéniségének negyedik vonása, hogy az erdőgazdálkodást sohasem önmagában vizsgálja, hanem mindig úgy tekinti, mint a nemzetgazdaság szerves, elválaszthatatlan részét. Azt hiszem, nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy sikerének egyik fő oka ebben keresendő. Hatalmas munkásságot fejtett ki az árvizek okainak tanulmányozásában és megcáfolhatatlanul bebizonyítja, hogy az erdők kíméletlen pusztítása az árvizek legfőbb okozója.

Részletesen foglalkozik az erdő és éghajlat közötti összefüggéssel és arra a következtetésre jut, hogy a helyi (mikro) klíma lényegesen eltérhet a makroklímától. Leszögezi azt a ma is helyesnek tartott tételt, hogy az erdőnek nincs csapadékképző szerepe, de annál nagyobb a csapadégyarapító hatása. Ezért szükséges az Alföldön minél több erdőt, tervszerűen elhelyezett erdősávot, fa-

sorokat, erdőfoltokat telepíteni, mert ezzel jelentékenyen megjavítjuk a helyi klímát és itt nemcsak erdőről és fáról van szó, hanem az általános tenyésztési viszonyok megjavításáról. Az 1923-as törvénnyel ezen a területen megelőztük a nagy és gazdag nyugati nemzeteket. Az „*Alföldi kérdések*“ című hatalmas munkájában részletesen foglalkozik az Alföld nagy közgazdasági problémáival; a folyószabályozással, ármentesítéssel, belvízrendezéssel, öntözéssel, víziutakkal. Az 1935-ben közreadott „*Gazdaságpolitikai feladatok*“ című munkájában már a mezőgazdaság irányával, problémáival foglalkozik.

Nyugalomba vonulása után írja meg a Tudományos Akadémia kiadásában megjelent nagyszabású munkáját „*Természetvédelem és a természeti emlékek*“ címen. Ebben a széles nagyközönség érdeklődését igyekezett felkelteni hazánk természeti emlékei iránt és a természetkedvelők, turistaegyesületek részéről feléje nyilvánult hála és szeretet azt mutatja, hogy munkája nem volt hiába-
való.

Nem lenne teljes a kép, ha nem emlitenénk meg az erdészeti szakoktatás terén kifejtett munkásságát. 1918-ban létrehozta Vadászerdőn az első magyar középfokú szakiskolát, amely mint oly sok kezdeményezése, abban az időben nem tudott véglegesen meggyökeresedni, néhány év múlva megszűnt és csak a felszabadulás után foglalta el végleges helyét szakoktatásunkban.

Végül meg kell említenünk, hogy Egyesületünknek alapító tagja és 1920—1923 között alelnöke volt, tőle kaptuk az első anyagi segítséget. Az *Erdészeti Lapok* első világháború utáni talpraállítása az ő érdeme volt.

Közel tizenkilenc éve annak, hogy Kaán Károly nemes szíve egy január-
végi, metsző hideg napon megszűnt dobogni. De eszméi, gondolatai, amelyek mind egy célt szolgáltak, a haza, a közösség, a magyar nép szolgálatát, körülményeinek, életének megjavulását, felemelkedését, ma elevenebben élnek, mint valaha, mert az erejének tudatára ébredt nép lerázva magáról egykori urai hatalmát, maga vette kezébe sorsának intézését és ez megnyitotta az utat az erdőgazdaság minden irányú akadálytalan fejlődése előtt. Mi, utódai, tanítványai kegyelettel őrizzük meg emlékét és megfogadjuk, hogy példájához híven minden erőnkkel a magyar erdőgazdálkodás fellendítésén fogunk dolgozni.



Kaán Károly szobrának felavatásához

LESEN YI FERENC ny. egyetemi tanár, Sopron

Nagy örömmel vettük híret annak, hogy az Országos Erdészeti Egyesület felavatja Püspökladányban, az ottani kísérleti erdőszakkerületében, Kaán Károly mellé szobrát. Örömmel vettük e hírt, mert úgy érezzük, hogy ezzel egy, a mindnyájunk lelkében élő kívánság, sőt — bátran mondhatjuk — egy, a mindnyájunk lelkében élő tartozásteljesítés kötelességérzete talál kielégülésre. Mert hiszen valóban mindnyájan közösen érezzük azt, hogy ezzel a szoborral tartoztunk Kaán Károly emlékének. De örömmel tölt el bennünket az is, hogy ez a szobor az Alföldön, sőt éppen Kaán Károly által 1923-ban életre hívott egykori püspökladányi szikfásítási kísérleti állomásnak, a mai püspökladányi kísérleti erdőszakkerületében kerül felállításra. Örömmel tölt el bennünket ez is, mert úgy érezzük, hogy Kaán Károly szobrának az Alföldön való felállításával az alföldi táj és népesség felvirágoztatásának génusza foglalja el ismét örökös helyét közöttünk.

Hogy e szobornak felavatása egyben Kaán Károlynak, mint a magyar erdőszakkerület egyik legnagyobb alakjának emlékét minél méltóbban kelthesse fel bennünk, rövid összefoglalásban áttekintjük Kaán Károly életét, munkásságát.